

Egy megvalósult és egy tervezett reformról

LUKÁCS PÉTER

ELTE TÁTK Oktatás- és Ifjúságkutató Központ; Wesley János Lelkészképző Főiskola

A tanulmány egy már megvalósult és egy tervezett magyar iskolarendszer-szerkezeti reform kérdéseit vizsgálja. Az óvodai reform 2015-ben kezdődött, azóta minden gyermek (hacsak nem mentik fel ez alól valamilyen különös okból) 3 éves korától köteles óvodába járni iskolai tanulmányai megkezdéséig. Az írás bemutatja e reform bevezetésének oktatáspolitikai összefüggéseit és eddigi eredményeit. A másik, a tervezett reform a jelenleg 8 évfolyamos általános iskolát érinti, amelyről a kormány bejelentette, hogy évfolyamainak számát kilencre kívánja növelni. A szerző e terv kapcsán vet fel oktatás- és társadalompolitikai, elsősorban szelekciós politikai kérdéseket.

Kulcsszavak: iskolarendszer szerkezete, óvodai reform, általános iskolai reform, oktatáspolitikai, szelekciós politika

The study analyses some issues concerning two changes to the structure of the school system in Hungary, one already in effect and the other one still in the stage of planning. The reform of the system of kindergartens started in 2015. Since then every three years old child must go to a kindergarten until they start school unless exempted for some special reason. The study discusses the implications of this change in the context of educational policy in the past eight years and its results so far. The other change, still in the stage of planning, concerns the eight year elementary school. The government announced that it intended to increase the number of years to nine. The author raises some concerns about this change from the aspect of educational and social policy, especially as regards selection.

Keywords: the structure of the school system, kindergarten reform, elementary school reform, educational policy, selection policy

Iskolarendszerünk szerkezete korábban is gyakran változott, 2010-től azonban ezek a változások gyakoribbá váltak, 2014/15-től pedig rendkívül felgyorsultak. Ha eltekintünk is a látszólag pusztán névváltoztatásokról, attól, hogy az oktatási kormányzat éppen most nevezte át a szakmunkásképzéssel foglalkozó szakiskolákat szakközepiskoláknak, az eddigi szakközépiskolákat szakközépiskoláknak, a két éve még

Levelező szerző: Lukács Péter, Wesley János Lelkészképző Főiskola, Neveléstudományi Tanszék,
1086 Budapest, Dankó utca 11. E-mail: lukacsp@ella.hu

speciális szakiskolákat (korábban: gyógypedagógiai tagozat, kiegészítő iskola stb.) pedig szakiskoláknak, látnunk kell, hogy a most záruló négy-öt évben új iskolatípusok is alakultak, pl. az úgynevezett HÍD-programokat folytató intézmények. A régebbieken pedig gyakran olyan súlyú változások mentek végbe, hogy kétséges, hogy ezek az iskolatípusok a változások után azonosak-e még korábbi önmagukkal. Bevezették a hároméves kortól kötelező óvodáztatást, megváltozott a szakképző középfokú iskolai intézmények, illetve programok évfolyamainak száma, óratervük, tananyaguk, de a kimenetük (a továbbtanulási lehetőségek) szabályozása is, megindult a duális szakképzés, egyik napról a másikra megszűntek a többprofilú, gimnáziumi és szakképzést is nyújtó „közös középiskolák”.

Mindezeknek a pusztán ismertetésére sem lenne elég ennek az írásnak a terjedelme. Ezért most csak két kiválasztott elemükről szólok. Egy, a legutóbbi években megvalósult reformról, a kötelező korai óvodáztatás bevezetéséről és egy tervezettről: a nyolcosztályos általános iskola kilencosztályossá alakításáról.

Az óvodáztatás átalakítása

2015 szeptemberéig az óvodák hároméves kortól fogadták a gyerekeket, de csak azokat, akiket szüleik be akartak oda íratni. Kötelezően csak az ötéveseknek kellett iskolaelőkészítő foglalkozásokat látogatniuk.

Az említett időponttól kezdve viszont már a hároméves korukat betöltő gyerekeknek is kötelező óvodába járniuk. Az óvodák feladatai így nemcsak jelentősen megnövekedtek, de bizonyos értelemben meg is változtak, hiszen mostantól olyan társadalmi csoportok gyerekei is bekerülnek az intézményekbe, amelyeké korábban nem. A szakirodalomban ugyanis egyetértés van abban, hogy az eddig nem óvodáztatott gyerekek döntő többsége a szegényebb, szociálisan hátrányos helyzetű családokból került ki, elsősorban a szegényebb cigánycsaládok gyermekeiből. Őket részben a szülők nem akarták óvodába íratni, részben pedig az óvodai intézmények zárkóztak el felvételüktől, számukra nem volt ott „férőhely” (*Havas–Liskó 2006; Berényi–Berkovits–Erőss 2008*).

A jogszabály erről a változásról már jóval korábban megszületett – a köznevelésről szóló 2011. évi törvény írta elő, hogy a hároméves korukat betöltő gyerekeknek kötelezően óvodába kell járniuk.¹ A kormányzat akkor ezt azzal indokolta, hogy így nagyobb lesz az esély a hátrányok korai kompenzálására és a tehetségek kibontakoztatásának elősegítésére. A valóságos ok ezzel szemben inkább az lehetett, hogy az Európa 2020 Stratégia keretében „Magyarország vállalta, hogy 2020-ig a 4 éves, illetve a tanköteles kort elért gyermekek 95%-a részt vesz az intézményes kisgyermekkorai nevelésben” (*Miért kötelező 2015*). Hogy inkább külső kényszerről, pontosabban kötelezettségvállalásáról volt szó, mint egyenlősítő vagy pedagógiai megfontolásokról, arra egyrészt abból következtethetünk, hogy a törvény elfogadása után az oktatási kormányzat nem indított semmilyen jelentős hátránycsökkentő, kompenzáló, deszegregációs, új nevelési elveket hirdető országos programot, holott pusztán attól, hogy az eddig „be nem óvodáztatott”, hátrányos helyzetű gyerekek kötelezően óvodába járnak, nem valószínű, hogy csökken majd a hátrányuk. Az viszont bizonyosnak látszik, hogy az óvodákban az így bekerülő, többségük-

¹ A jogszabály részletesen szabályozza a kötelező óvodába íratás alóli felmentés szabályait is, de ezzel itt nem foglalkozhatunk.

ben hátrányos helyzetű gyerekek nevelése az erre az új helyzetre fel nem készült óvoda-pedagógusok számára gondot fog okozni. Igaz, az óvodák számára az új helyzethez való igazodás érdekében új szabályokat írtak elő, 2012-ben kiadtak egy új Országos óvodai alapprogramot is (*A kormány 2012*), és előírták, hogy minden óvodának meg kell újítania saját pedagógiai programját.

Másrészt azt, hogy a kormányzatnak éppen nem az oktatási egyenlőtlenségek mérséklése volt a szóban forgó változtatással a célja, nemcsak az akkori sajtóban kifejtett nyilatkozatai mutatták, de a párhuzamosan hozott intézkedései is: az oktatáspolitikai irányítói megkezdték az előző kormányzat integrációs programjainak felszámolását, és feleslegesnek, sőt kártékonynak minősítették „az erőszakos deszegregációt”. A korai óvodáztatás előírásától eltekintve a hátránykompenzáció és a deszegregáció 2010-től a kormányzati oktatáspolitikai céljai s intézkedései között nem szerepelt (*Ónody 2010*).

De nem szántak különösebb erőforrásokat sem az óvodák fejlesztésére, bár nyilvánvaló volt, hogy a feltételek jelentős javítása nélkül az óvodák munkájának minősége nem javulni, hanem romlani fog. Köztudott volt ugyanis, hogy a törvény elfogadásakor a magyarországi óvodák hálózata az addigi feladatai teljesítésére sem volt igazán alkalmas. Az óvodák sok településen túlszűfoltak voltak, és a jelentkezők jó részét nem tudták felvenni. A KSH akkori jelentése szerint „2010-ben egy óvodai gyermekcsoportra átlagosan 23 gyermek jutott, a mutató értéke kicsit magasabb az elmúlt években tapasztaltnál. Ugyanakkor jelentős különbségek tapasztalhatóak régióként és a települések nagysága szerint. Országos átlagban az összes óvodai csoport 34%-a működött viszonylag magas (25 főnél nagyobb) létszámmal. Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon 37%-ot meghaladó, míg mindössze két régióban – Dél-Alföldön és Közép-Dunántúlon – 30% alatti a zsűfolt csoportok aránya. A 10–25 ezer fős településeken nagyon rossz az ellátottság, a csoportok csaknem 40%-ába több mint 25 gyermek járt.” (*Oktatási tükör 2011*.)

A kormány a kérdés parlamenti vitájában a feltételek hiányára hivatkozókkal szemben óvodaépítési projektet ígért, de ennek gyors megvalósulását eleve nem valószínűsítette, hiszen a két új életkori csoport kötelező beíratását a törvény hároméves „rátartással”, 2014 szeptemberére tűzte csak ki. Azt pedig, hogy a kisgyermekkorai nevelés megújítására, kiterjesztésére szánt pénzeszközöket nem kívánja lényegesen növelni, azzal is jelezte a kormányzat, hogy egy, a köznevelési törvény elfogadásának napján született másik törvénnyel elrendelte, hogy az önkormányzatok felemelhetik a bölcsődések után járó térítési díjakat (*Babafalva 2011*). (A bölcsődei férőhelyek hiánya még nagyobb volt, mint az óvodáké.)

Ahogy az várható volt, a következő években az óvodáztatás feltételei valóban nem javultak lényegesen. A szakmai szervezetek 2013-ban országosan legalább 25–30 ezer férőhely hiányáról beszéltek. Nyilván ezt a hiányt érzékelve döntött úgy az országgyűlés ekkor, hogy a bevezetést még egy évvel elhalasztják, 2015 szeptemberére (*Babafalva 2013*). Egyszersmind engedélyezték, hogy a tehetősebbek a formális kereteken kívül, családi napközikben saját maguk oldják meg gyermekeik óvodáztatását (*Kocsisné 2013*).

Négy évvel később, 2015 őszén végül is bevezették a kötelező korai óvodáztatást. Azóta még csak kevés idő telt el ahhoz, hogy ennek eredményeiről szóljunk. Az azonban bizonyos, hogy a feltételek még ma is hiányosak. Ennek legbiztosabb statisztikai mutatója, a zsűfolttság azóta sem szűnt meg. Az egy óvodai csoportra jutó gyermekszám országosan 2010/11-ben 23,2; 2014/15-ben 21,7, 2016/17-ben 21,3 volt, az egy pedagógusra jutó gyerekek száma pedig az előbb említett tanévek sorrendjében rendre 11,1,

10,3, 10,1-re javult csak. Ezzel a „javulással” is lényegében csak a nyolcvanas évek mutatóit sikerült újra elérni (KSH 2017).

Ami viszont a tartalmi elemeket illeti: az oktatási esélykülönbségek csökkentésének, a hátránykompenzálásnak, a deszegregációnak a területén, ami elvileg a kötelező korai óvodáztatás bevezetésének pozitívuma lehetett volna, a helyzet azóta nem javult, sőt romlott. Az oktatási kormányzat már az óvodai változtatások bevezetése előtt újra egyértelművé tette: mindezeket nem is tekinti céljának (Ónody 2013; Balog 2013). A „spontán szegregációs folyamatok” pedig már a kötelező óvodáztatás hírére is felgyorsultak. Vagyis, a különböző társadalmi státuszú szülők a korábbinál is inkább igyekeztek a maguk státuszához „illő”, azt megerősítő, vagy még magasabb státuszú óvodát keresni gyermekeiknek. A keresettebb óvodákból így gyakran kiszorultak a körzeten kívüli, hátrányosabb helyzetű gyerekek, s ez csak tovább növelte a férőhelyhiányt. Olyannyira, hogy a törvényhozás előírta, hogy a szülőknek az óvodába jelentkezéskor okirattal kell bizonyítaniuk, hogy gyermekük legalább három hónapja életvitelszerűen az adott óvoda körzetébe tartozó ingatlanban lakik. (Addig elég volt a leendő óvodásnak csak beiratkozásakor laknia a körzetben.) (Babafalva 2013.)

Akiknek gyermekük más lakásba való bejelentése egy jobb óvodába való bejutásért gondot okozott, illetve okoz, azok számára kiutat jelenthet a magán-, illetve egyházi intézménybe való jelentkezés. Az ezekben való felvételre nincsenek kötelező körzetesítési előírások, ezekben bárki jelentkezhet, és az ilyen óvoda is szabadon választhatja meg, hogy kiket vesz fel. 2010/11 és 2015/16 között az állami, önkormányzati óvodások száma folyamatosan csökkent, az egyházi óvodákba járók aránya viszont több mint duplájára, háromról hét százalékra nőtt. A magán- és alapítványi, egyéb intézményekben ellátottak száma ez idő alatt alig növekedett, mintegy 3 százalékot tesz ki (Köznevelési 2017). A felekezeti óvodások aránynövekedése nyilván nemcsak ideológiai okokkal vagy azzal magyarázható, hogy sok önkormányzat, finanszírozási nehézségei miatt, illetve attól tartva, hogy intézményeit közvetlen állami irányítás alá fogják venni, egyházaknak adta át óvodáit, iskoláit. De azzal is, hogy a szülők egy része magasabb státuszú társak közé, jobb minőségű intézményekbe kívánta és kívánja juttatni gyermekét, s erre a felekezeti intézményekbe iratás jó lehetőséget ad (Csókás-Győr 2015). A magán-, alapítványi és egyéb óvodások arányának stagnálását viszont valószínűleg az okozhatja, hogy az oktatási kormányzat ezt a „magánszektor” egyre kevésbé támogatja.

Nyilván nagyon korai, és így nem is lehet még megvonni a kötelező korai iskoláztatás bevezetésének mérlegét. A jelenlegi helyzet mindenesetre nem nagyon biztató. Nincs jele annak, hogy az óvodai munka minősége javulóban lenne, vagy legalább komolyabb kísérletről beszélhetnénk az óvodai szegregáció, és a különböző társadalmi csoportok gyerekei közötti oktatási egyenlőtlenségek csökkentésére, az iskolára való hátránykompenzáló felkészítésre. Olyannyira nincs, hogy egyesek éppen ezért üdvözlik a legutóbbi kormányzati bejelentéseket a nyolcosztályos általános iskolának egy újabb évfolyammal való kiegészítéséről. Úgy vélik, hogy egy előkészítő év úgymond pótolhatja majd, amire az óvoda szerintük látnivalóan képtelen: a szegényebb, főleg a szegény cigány gyerekek előkészítését az iskolára (Forgács 2017).

Maga az oktatási kormányzat is hasonló véleményen látszik lenni: „A legutóbbi kormányülésen fontos szakmai döntés született arról, hogy elindulnak a kilencosztályos általános iskola irányába, ami »egyfajta preschoolt (előiskola) jelent«, mert a szakmai

viták ebbe az irányba mutatnak – erről Balog Zoltán emberminiszter beszélt egy szakmai rendezvényen.” (*Döntött 2017*)

A Pedagógusok Szakszervezetének vezetője szerint viszont „akár az is elképzelhető, hogy a kötelező óvodáztatás miatti férőhelyhiányt akarja a kormány megoldani az óvoda és az iskola közti alapozó évfolyam bevezetésével” (*Galló 2017*).

Én ezt a feltételezést túlságosan romantikusnak tartom. De magam is úgy vélem, az óvodáztatás reformja bizonyos értelemben összekapcsolható az általános iskola átalakításával összefüggő koncepciókkal és az azokkal kapcsolatos, az utóbbi négy-öt évben folyt vitákkal.

Kilenc évfolyamos általános iskola?²

Jóval korábbi hasonló javaslatok után 2011-ben Pokorni Zoltán, a parlamenti Oktatási Bizottság vezetője vetette fel az általános iskolai oktatás egy évvel történő meghosszabbításának gondolatát (*Pokorni 2011*). Elképzelését „az alapképzés megerősítésének szükségességével” indokolta. Mivel e javaslatát éppen akkor tette, amikor az úgynevezett Széll Kálmán-tervben az Orbán-kormány az addig 18 éves korig tartó tankötelezettség 15 éves korra csökkentését meghirdette (*MTI 2011*), és a szakiskolai képzés háromévesre csökkentését is tervezte, Pokorni nyilvánvalóan két gondot akart a felvetésével megoldani. Egyrészt, hogy mi is legyen az iskolát 14, 15 éves korban elvégző gyerekekkel. 16 évesnél fiatalabbakat ugyanis nem lehet munkába állítani – a gyermekmunkára igény sincs –, az egyéves hosszabbítás ezt a gondot oldotta volna meg. Végül heves viták után nem 15, hanem 16 éves korra szállították le a tankötelezettségi határt, s így Pokorni javaslata e szempontból tárgytalanná vált. A másik szempont, amiről Pokorni akkor beszélt, az volt, hogy a megrövidíteni tervezett idejű és gyakorlatorientáltabb szakképzésben kisebb súlyt kap majd az általános képzés (amint ez valójában meg is történt azután), ehelyett szükséges megerősíteni tehát az alapképzést (*Joób 2011*). De a kormányzat akkor ezt a javaslatot annak megtárgyalása nélkül elhárította.

Ezért is keltett meglepetést, amikor négy évvel később, 2015-ben, minden előzmény nélkül a kormányon lévő Fidesz frakcióvezetője bejelentette: pártja felvetette annak a lehetőségét, hogy a nyolcosztályos általános iskolát kilencosztályossá tegyék. A bejelentés úgy szólt, hogy „meg kell vizsgálni ennek lehetőségét”, azzal, hogy a bevezetés legkorábban 2016-ban történhet (*Balla 2015*).

Ezt követően a párt vezetői, illetve kormányzati vezetők újra meg újra jelezték, hogy a kérdés vizsgálata folyik, különböző – közelebbről meg nem határozott – szervezeteiktől állítólag véleményt is kértek a tervről, úgymond dolgoztak a koncepción. Majd bejelentették, hogy nyárra elkészül a végleges tervezet, és azt ígérték, a kormány még 2015 nyarán döntést hozhat a kérdésben – ez esetben 2017-ben már indulhat is a reform (*Koncsek 2015*). A bejelentések hangvétele azt valószínűsítette, hogy a kormányzat a reformot sürgősnek tartja.

Hogy történt-e ilyen döntés, azt nem tudhatjuk, ahogyan a koncepció részleteiről, sőt, az elképzelés céljairól sem tettek akkor – és még két évig – közzé semmit.

² Írásom e részében felhasználtam a hatvanéves Majsai Tamást köszöntő, 2015-ben a WJLF-en tartott konferencián elhangzott előadásom anyagát is.

Az érintettek reagálása nem maradt el. A sajtóban a pedagógus szakszervezetek, a szülői és a szakmai szervezetek, számos oktatáskutató és publicista fejtette ki a kérdésről a véleményét – persze mindig hangsúlyozva, hogy egy ilyen reformnak sokféle célja és indoka lehet, konkrét véleményt csak ezek ismeretében lehet majd mondani. Szinte minden hozzászólás azt hangsúlyozta, hogy feltétlenül számítanak arra, hogy nem ismétlődik majd meg a 2011. évi köznevelési törvény elfogadásakor tapasztalt kapkodás, hogy ezúttal lesz megfelelő előkészítés, készülnek hatástanulmányok, lesz egyeztetés stb., nem úgy, mint pl. az óvodai reform esetében.

A Magyar Pedagógiai Társaság konferenciát hívott össze a „hosszabbítsuk-e meg egy évvel az általános iskolát” kérdés megvitatására (*Expanzió 2015*), és megszólalt a legnagyobb ellenzéki párt, az MSZP is. Arra emlékeztettek, hogy ők ezt a meghosszabbítást már korábban is javasolták, és továbbra is fontosnak és jónak tartanak (*DSZ 2015*).

Ahogy a legtöbb véleményt nyilvánító, az ellenzéki párt oktatáspolitikusa is pedagógiai szempontokat sorolt fel a változtatás indoklásaként. Azt például, hogy az eggyel több tanév az addiginál több időt biztosítana a gyerekek alapkészségeinek fejlesztésére. A kiindulópont a sajtóban megjelent más érvelésekben is szinte mindig a magyar gyerekek gyenge, illetve romló teljesítménye a PISA- (és más, hasonló) vizsgálatok olvasásmegértési, matematikai és egyéb tesztjeinek kitöltésekor. A hozzászólók azt feltételezték, hogy ha az alapkészségek fejlesztésére több idő áll majd rendelkezésre, akkor az eredmények lényegesen jobbak lesznek. A vélemények közös sajátja volt, hogy alapvetően pedagógiai kérdésként, és azt is nagyon leegyszerűsítve kezelték a bejelentett kormányzati tervet – ha több időt fordítanak a gyerekek alapkészségeinek fejlesztésére, akkor a tanítás eredményesebb lehet.

Feltételezték, hogy a kormányzatnak is ez a célja, ezért akarja meghosszabbítani egy évvel az általános iskolát. (Ahogy már említettem, a kormányzati bejelentések a tervezett intézkedés konkrét célját nem jelölték meg.) Nyilván ennek az egyoldalú pedagógiai megközelítésnek köszönhető, hogy nem merült fel igazán a nyilvánosságra hozott véleményekben, hogy milyen továbbgyűrűző hatásai kell, hogy legyenek vagy lehetnek az iskolarendszer egészére nézve az alapfokú iskola egy évvel való meghosszabbításának. A középfokú iskolák egy évvel „rövidebbek” lesznek? Vagy változatlanul maradnak, és a felsőoktatásba nem 12, hanem 13 év tanulás után kerülhetnek be a fiatalok? A szakmunkásokat képző iskolák, amelyek képzési idejét nemrég csökkentették 4 évről 2-3 évesre, s amelyekben az általánosan képző tárgyak mennyiségét a korábbi arányukhoz képest drámai mértékben csökkentették, vajon 1-2 évensé alakulnak? A főiskola, egyetem nem 3-5, hanem ezután 2-4 évfolyamos lesz? A sajtóban megjelent hozzászólások többsége ilyen kérdéseket fel sem vetett. A néhány kivétel közül Radó (2015) írását kell kiemelni, bár végső soron ő is abból a szempontból elemzi a változtatási alternatívákat, hogy a tanulói teljesítmények növekedése melyik esetén várható leginkább.

Egy komoly iskolaszervezeti reform rendkívül nagy és igen sokba kerülő vállalkozás, amire éppen ezért a modern államok igen ritkán szoktak vállalkozni, ha mégis ezt teszik, ahhoz nagyon nyomós indokok szükségesek. Az iskolarendszer szerkezete, különösen az alapiskola szerkezeti változtatása évtizedekre határoz meg sok mindent: a képesítések rendszerét, a szelekció mechanizmusait, az iskolák elosztását a településeken. A települések egy része nyolcosztályos iskolát még tud működtetni, de kilencosztályoshoz már nem elegendő ott a gyerekek száma; sok település képes négy évfolyamos alsó tagozat működtetésére, de egy öt, vagy hat évfolyamos alapiskoláéra már nincs

elég tanulója stb. Lesz, ahol iskolaépületek válnak feleslegessé, és lesz, ahol osztályteremhiány lép majd fel. Ami pedig a költségeket illeti: az alsó tagozat nálunk és más országokban is gyakorlatilag egytanítós rendszerű. Ha ezt bővítik egy évvel, az sokkal kevesebbe kerül, mint ha a szakrendszerben oktató felső tagozathoz toldanak egy évet, hiszen utóbbinak többszörös a tanárigénye. Vagy, ha megrövidítik a középfokú iskolák képzési idejét, akkor a költségvetés sokat nyerhet ezen, hiszen az általános iskolai képzés sokkal olcsóbb, mint a középfokú.

Egy iskolaszervezeti döntés továbbá közvetlenül befolyásolja a különböző társadalmi csoportok iskoláztatási stratégiáit is. Ha a településen elérhető egy iskola, sokkal többen küldik oda gyerekeiket, mintha utaztatniuk kell őket. Bizonyos társadalmi csoportok a rövidebb képzési idejű, mások a hosszabb képzési idejű iskolatípusokat választják, ha tehetik. Sok szülő gondolja azt 14 éves gyerekéről, amikor elvégzi az általános iskolát, hogy túl kicsi még ahhoz, hogy ne taníttassa tovább. Ha viszont 15, 16 évesen fejezi be az általános iskolát, akkor inkább hajlandó őt olyannak látni, aki már megérett a munkára – különösen, ha a gyerek továbbtaníttatása utaztatással, és/vagy más áldozatokkal is jár. És még sorolhatnánk.

Alighanem tévúton járunk tehát, ha egy iskolaszervezeti reform esetén elsősorban vagy éppenséggel kizárólag pedagógiai, pszichológiai szempontokat vennénk számba.

Az iskolarendszer szerkezetéről persze sehol sem pedagógiai vagy pszichológiai szempontok szerint döntenek, hanem ez a szerkezet a gazdasági lehetőségek függvényében, az adott társadalmi csoportok küzdelmében alakul ki. Megváltoztatása egy kiküzdött, történelmileg kialakult hagyományos rend felborítását jelenti, az életlehetőségek társadalmi csoportok közötti újraelosztásával jár (*Setényi 1992*). Az iskolarendszer szerkezetének ugyanis alapvető a szelekciós funkciója: a fiatalokat a társadalom különböző élethelyzetet, presztízszt, jövedelmet biztosító „polcaira” osztja el. A munkásnak képzett gyerekekből többnyire munkás, a gimnáziumba járókból többnyire valamilyen szellemi foglalkozású, esetleg értelmiségi, vezetőállású lesz. Az iskolai szelekció társadalmi szelekció. Ahol és amikor szélesítik az alapiskoláztatás kereteit, kitágítják a középiskolába jutás lehetőségeit, lazítják a felsőoktatásba való belépés feltételeit, ott sokan élhetnek a lehetőségekkel, többeknek lesz felsőfokú végzettsége, és így a jobb társadalmi pozíciókért sokan szállhatnak versenybe. Az iskolarendszer szerkezeti sajátosságainál fogva is szelektál – elosztja a munkaerőt a munkamegosztás különböző szintjei és ágazatai között, a felnövekvő nemzedéket a különböző társadalmi szerepek között, eltérő életpályákat jelöl ki (*Lukács 1992*).

Így hát, ha egy kormányzat az iskolarendszer pénzügyileg és politikailag is nagyon költséges szerkezeti reformjára szánja el magát, akkor nem pusztán valamilyen pedagógiai módszertani változást szándékozik keresztülvinni, hanem átfogóbb társadalompolitikai, gazdaságpolitikai célokat követ. De vajon a magyar kormány melyeket?

A kérdés ma újra időszerű

Két év „hallgatás” után, 2017 márciusában ugyanis, ahogyan azt korábban már idéztem, az oktatásért felelős miniszter általános meglepetést keltve bejelentette: „A legutóbbi kormányülésen fontos szakmai döntés született arról, hogy elindulnak a kilencosztályos általános iskola irányába, ami »egyfajta preschoolt (előiskolát) jelent«, mert a szakmai viták ebbe az irányba mutatnak – erről Balog Zoltán emberminiszter beszélt egy szak-

mai rendezvényen... – de arról még viták zajlanak, hogy négyéves óvoda, öt éves alsó tagozat vagy 3+3+3 éves általános iskola lenne-e a jó megoldás – tette hozzá.” (*Döntött 2017*)

E bejelentés óta megint eltelt mintegy nyolc hónap, s mint 2015-ben, megint csak nem tudunk meg semmilyen részletet, nem ismerhettük meg a kormány céljait, szempontjait.

De az utóbbi évek oktatáspolitikai eseményei alapján lehetnek erről feltételezéseink.

2010 óta a Fidesz-kormány sorra hozott olyan intézkedéseket, alakított ki olyan koncepciókat, amelyek a közoktatás és a felsőoktatás potenciáljának nem bővítését, hanem szűkítését látszanak szolgálni. 2013 óta újra már csak 16 éves korig tart a tankötelezettség, 16 helyett újra már 14 éves kortól folyhat a szakképzés, a különböző középiskolátípusok tantervei megint élesen eltérők. Évről évre csökkentik az oktatás költségvetési részesedését, s a kormányzat folyamatos propagandát fejt ki annak érdekében, hogy a szülők ne általánosan képző, hanem szakképző intézményekbe adják gyerekeiket, azok közül is az érettségit nem adókba. A szakképzésben az általános jellegű és elméleti tárgyak arányát a „terepen” történő gyakorlat rovására jelentősen csökkentették, a szakképzés irányítását is kivették az oktatásügyért felelős minisztérium hatásköréből és átadták a gazdasági tárcának, illetve az Iparkamarának. A kormány a gimnáziumi férőhelyek számának csökkentéséről beszél, a felsőoktatásba való bejutást egyre neheztető szabályokat hoz, azt propagálja, hogy a fiatalok ne a felsőoktatást, különösen ne az általánosabban képző szakokat válasszák, hanem a munkát, illetve a szakmunkásképzést (*Berlinger–Megyeri 2015*). Arra hivatkoznak, hogy így kerülheti el a felnövő nemzedék a munkanélküliséget – noha minden adat azt bizonyítja, hogy a magasabban képzettek körében sokkal kisebb a munkanélküliség, és a jövedelmük is nagyobb (*Hajdu et al. 2015*). A kormány hangoztatott új jelszava, a „tudástársadalom megalapozása” helyett a „munka társadalmának” kiépítése történik.

Mi lehet hát a célja a kormányzatnak most az általános iskola egy tanévvel történő meghosszabbításával (ha egyáltalán megszületik majd az erre vonatkozó végleges döntés)? Az alapképzés színvonalának emelése? Az ismeretek bővítése és a képességek fejlesztése? A szelekció későbbre halasztása? Remélem, hogy igen. De a mai hivatalos oktatáspolitikai imént jelzett valóságát ismerve ez nehezen elképzelhető.

Egy ilyen reform lehetőséget adna a középfokú iskolák képzési idejének egy évvel történő megrövidítésére, és ezzel jelentős költségvetési megtakarításra. Vagy, a középfok változatlanul hagyása esetén a felsőfoknak egy évvel történő rövidítésére – ez megint rendkívül nagy költségsökkentést eredményezhetne, s tudjuk, a Széll Kálmán-terv egyik eredeti célkitűzése éppen ez volt. De az is lehetséges, hogy az alsó tagozat öt, vagy hat évre emelésével egy olyan szelekciós pontot kívánnak kiépíteni, ami a 6 éves alapskola után lehetővé tenné, hogy ne csak a tanulók egy kisebb, az elitbe, a 6 osztályos gimnáziumba tartó része folytathassa tanulmányait hetedikétől gimnáziumban, mint ma, de a szakképzésbe irányítottak is a szakmunkásképzőben.

Remélem, nem így lesz, és nem teljesedik majd be az általános iskola „felbontásának” rendszerváltáskori terve, aminek akkoriban a legkeményebb ellenzője még a Fidesz volt (*Lukács 1994*).

IRODALOM

- A kormány (2012) A kormány 363/2012. (XII.17.) sz. rendelete az óvodai nevelés országos alapprogramjáról.
- BALLA I. (2015) 9 osztályos általános: saját „sikertörtéjét” radiózza le a kormány. *HVG.hu*, február 5. http://hvg.hu/itthon/20150205_ujra_felfogatott_iskolarendszer [Letöltve: 2017. 10. 18.]
- BALOG (2013) Balog a szeretetteli szegregációban bízik. *Index.hu*, 2013. 04. 26. http://index.hu/belfold/2013/04/26/balog_a_szeretetteli_szegregacioban_bizik/ [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- Babafalva (2011) Három éves kortól kötelező óvoda, fizetős bölcsődék. *Babafalva.hu*, december 20. <https://babafalva.hu/harom-eves-kortol-kotelezo-ovoda-fizetos-bolcsodek/> [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- Babafalva (2013) Csak 2015 szeptemberétől lesz kötelező hároméves kortól az óvoda. *Babafalva.hu*, 2013. november 27. <https://babafalva.hu/csak-2015-szeptembertol-lesz-kotelezo-haromeves-kortol-az-ovoda/> [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- BERÉNYI E., BERKOVITS B. & ERŐSS G. (2008) *Iskolarend. Kiváltság és különbségtétel a közoktatásban*. Budapest, Gondolat.
- BERLINGER E. & MEGYERI K. (2015) Kiszorítás. *Magyar Narancs*, 2015. aug. 27. pp. 57–59.
- CSÓKÁS-GYŐR (2015) Felfutóban az egyházi iskolák és óvodák. *mno.hu*, szeptember 2. <https://mno.hu/belfold/felfutoban-az-egyhazi-iskolak-es-ovodak-1303255> [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- Döntött (2017) Döntött a kormány, jön a 9 osztályos általános iskola. *EduLine*, március 3. http://eduline.hu/kozoktatas/2017/3/3/Dontott_a_kormany_jon_a_9_osztalyos_altalan_J3QZSP [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- DSZ (2015) Egy oktatási ügy, amelyben az MSZP közelít a Fideszhez. *Index.hu*, május 28. http://index.hu/belfold/2015/05/28/kilenc_evfolyamos_altalanos_iskolat_javasol_az_mszp/ [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- Expanzió (2015) Expanzió és szerkezetváltás. Az MPT konferenciája. <http://pedagogiai-tarsasag.hu/?paged=9> [Letöltve: 2016. 11. 11.]
- FORGÁCS I. (2017) Kilenc osztályos iskola – új remény az országnak. *Mandiner*, március 9. http://mandiner.hu/cikk/20170308_forgacs_istvan_kilenc_osztalyos_iskola_uj_remeny_az_orszagnak [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- GALLÓ ISTVÁNNÉ (2017) Rémisztő a kormány bejelentése. *EduLine*, március 9. [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- HAJDU T., HERMANN Z., HORN D., KERTESI G., KÉZDI G., KÖLLŐ J. & VARGA J. (2015) Az érettségi védelmében. *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek (BWP)*, 1. sz. Budapest, MTA KRITK KTI, BCE Emberi Erőforrások Tanszék.
- HAVAS G. & LISKÓ I. (2006) *Óvodától a szakmáig*. FKI – Budapest, Új Mandátum.
- JOÓB S. (2011) Van ráció a kilencosztályos iskolában. *Index*, március 5. http://index.hu/belfold/2011/03/05/van_racio_a_kilencosztalyos_iskolaban/ [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- KNAUSZ I. (2015) Akkor most mi a helyzet a szegregációval? *Tani-tani online*, február 25. [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- KOCSISNÉ PÉTERFY H. (2013) Családi napköziben is teljesíthető lesz a kötelező óvoda – de ki fizeti? <https://babafalva.hu/csaladi-napkoziben-is-teljesitheto-lesz-a-kotelezo-ovoda-de-ki-fizeti/> [Letöltve: 2017. 11. 02.]

- KONCSEK R. (2015) A tanárok nem kérdezték a kilencosztályos iskoláról. *Origo*, 2015. 02. 05. <http://www.origo.hu/itthon/20150205-2016-ban-mar-johet-a-kilencosztalyos-iskola.html> [Letöltve: 2017. 10. 27.]
- Köznevelési (2017) Köznevelési statisztikai évkönyv, 2015/2016. Emberi Erőforrások Minisztériuma. http://www.kormany.hu/download/0/83/f0000/Koznevelési_statisztikai_evkonyv_2015_2016.pdf [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- KSH (2017) STADAT 2.6.4 Óvodai nevelés (1990–). http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi001.html [Letöltve: 2017. 11. 02.]
- LUKÁCS P. (1992) Oktatáspolitikai és iskolaszervezés. *Holmi*, 5. sz. pp. 711–720. <http://oitk.ratk.elte.hu/hu/szovegek> [Letöltve: 2016. 12. 02.]
- LUKÁCS P. (1994) Közoktatási paradigmák. *Educatio*, Vol. 3. No. 1. pp. 14–26.
- Miért kötelező? (2015) Fontos a jogszabály helyes értelmezése. *Új Köznevelés*, 13., különszám. <https://folyoiratok.ofi.hu/uj-koznevelés/miert-kotelezo> [Letöltve: 2017. 11. 11.]
- MTI (2011) Csatlakozik a PSZ felhívásához a szakképzési szakszervezet. http://hvg.hu/itthon.tarsadalom/20110309_rankotelezettsegszakkepzesiszakszervezet [Letöltve: 2017. 11. 03.]
- Oktatási tükrös (2011) Oktatási adatok, 2010/2011, V. évf. 21. szám. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1011.pdf> [Letöltve: 2017. 11. 10.]
- ÓNODY MOLNÁR D. (2010) Az iskolákban nem bukott meg az integráció. *NOL.hu*, szept. 21. http://nol.hu/belfold/20100921-az_iskolakban_nem_bukott_meg_az_integracio-815711 [Letöltve: 2017. 11. 09.]
- ÓNODY MOLNÁR D. (2013) Törvényes lesz a szegregáció. *NOL.hu*, április 4. http://nol.hu/belfold/20130404-torvenyes_lesz_a_szegregacio-1377529 [Letöltve: 2017. 11. 03.]
- POKORNI (2011) Pokorni kilencosztályos általános iskoláról beszél. *Index.hu*, 2011. március 9. http://index.hu/belfold/2011/03/03/pokorni_kilencosztalyos_altalanos_iskolarol_beszél/ [Letöltve: 2017. 11. 11.]
- RADÓ P. (2015) A kilencosztályos általános iskoláról. *Tani-tani online*, február 28. http://tani-tani.info/a_kilencosztalyos_altalanos_iskolarol [Letöltve: 2017. 09. 08.]
- SETÉNYI J. (1992) *Harc a középiskoláért*. (Társadalom és oktatás, 10.) Educatio Kiadó, Budapest.